

НОВОТО ИЗДАНИЕ НА МИТНИЧЕСКИЯ ЗАКОН ЗА РИМСКАТА ПРОВИНЦИЯ АЗИЯ

Доц. д-р Андреа Раджи
Университет в Пиза, Италия

Резюме: Тази работа има за цел да отбележи някои ключови моменти в наскоро излезлия сборник, издаден от бележити учени в областта на древната история и епиграфика, представляващ новото издание на надписа, отнасящ се до уредбата на митата в римската провинция Азия. Изданието включва превод на английски език, а също така и латинския текст. Читателят може да открие в книгата отличен коментар на оригиналния текст, направен ред по ред от шестима учени, а също така пет статии извън съдържанието на митническия закон, които засягат важни теми от административната, социална и политическа история на Римската империя. Този том със сигурност ще се превърне във фундаментална отправна точка за учените, занимаващи се с Древен Рим и в частност за тези, интересувани се от източната част на Империята.

Ключови думи: римски провинции, мита, епиграфия, Мала Азия;

THE NEW EDITION OF THE CUSTOMS LAW OF ROMAN PROVINCE ASIA

Assoc. prof. Andrea Raggi, PhD

University of Pisa, Italy

Abstract: This note makes some remarks on a recent volume, edited by eminent scholars in ancient history and epigraphy, that provides a new edition of the inscription that carries the regulations for the customs dues of the Roman province of Asia: together with a translation into English and a rendering of the text back into Latin, the reader will find in the book an excellent line-by-line commentary assigned to six scholars, and five essays brought out from the text of the customs law itself on themes of importance for the administrative, social and political history of the Roman Empire. The volume will certainly become a fundamental reference tool for the scholars of ancient Rome, and in particular for those interested in the Eastern part of the Empire.

Keywords: Roman province, customs dues, epigraphy, Asia Minor;

Един колоквиум с малко участници, проведен в първите дни на месец октомври 1999 г. в Оксфорд, имаше за тема задълбоченото изследване на древния надпис, издаден десет години преди провеждането на този научен форум от Н. Engelmann и D. Knibbe¹. Двата автори издават текста на митническия закон за римската провинция Азия, написан върху една мраморна плоча, открита през август 1976 г. в базиликата „Свети Йоан“ в Ефес и известен в литературата като *Monumentum Ephesenum*, или по-точно *lex portus* или *lex portorii Asiae*. След почти десет години се появява изданието “The Customs Law of Asia”, посветено на Claude Nicolet, в което се съдържат резултатите на тези изследвания заедно с един нов пълен коментар на документа².

Дългият надпис, състоящ се от 155 реда, които могат да се четат, разделени от издателите на 64 параграфа³ е известен вече на всички, изучаващи Античността. Текстът е важен за въпросите, отнасящи се до установяването на римската власт и администрацията в провинция Азия, относно начините на провеждане на търговете и сключване на договорите за събиране на данъците и следователно за дейността на *societates publicanorum*. Той хвърля светлина върху имената на различните райони в Азия, върху начините на архивиране и превеждане на гръцки на официалните документи в Рим, в определена степен помага за изясняване на историята на Принципата по времето на Нерон. Оказва влияние и върху просопографските изследвания и е ключов за отношенията между епиграфските и литературни източници.

Това е един комплициран текст, поради своята структура, съдържаща много фрагменти, добавени по-късно и често пъти сложни за разбиране, но имащ в определена степен повтарящ се характер, демонстриран от повтарянето на формулите *τά λοιπά κατά τὸν (αὐτόν) νόμον ἐκάστου ἔτους* (Вж. р. 146, коментара на р. 105) и *ὑπατοί* (или *οἱ αὐτοί*) *προσέθηκαν*. Нормативният акт в редакцията, достигнала до нас, засяга събирането на митата в провинция Азия от 75 г. пр.Хр.

---

* Статията е публикувана на италиански в *Athenaeum*. Studi di Letteratura e Storia dell'Antichità, pubblicati sotto gli auspici dell'Università di Pavia, Vol. 100, 2012, I-II. Предоставена е за публикуване в списанието на български език с изричното съгласие на автора.

¹ Das ZOLLGESETZ der Provinz Asia. Eine neue Inschrift aus Ephesos. – In: *EA*, Vol. 14, 1989.

² The CUSTOMS Law of Asia. M. Cottier, M. H. Crawford, C. V. Crowther, J.-L. Ferrary, B. M. Levick, O. Salomies, M. Worrle (Eds.). Oxford, Oxford Studies in Ancient Documents, 2008, p. XXI–370.

³ За съжаление, поне една четвърт от оригиналния текст е загубена: вж. наблюденията на р. 18, р. 164 (The CUSTOMS Law of Asia, коментар B. Levick на ред 155); р. 165 s. (S. Mitchell).

до 62 г. сл. Хр. Това е годината, през която актът е влязъл в сила и съответно надписът е изложен публично в Ефес, поставяйки една нова уредба по отношение на начините за събиране на *portorium* през различните периоди.

Томът започва с един кратък предговор, съдържащ благодарствени приветствия и историята на появата на тази публикация (р. V–VIII); следват списък от съкращения (р. XIII–XXI) и една полезна географска карта на провинция Азия с посочване на споменатите в документа географски области и местности. Книгата завършва с “General Bibliography” (р. 312–327)⁴ и с подробен индекс на думите на гръцки от надписа⁵ (р. 328–347), а също така и на литературните, епиграфските, и папироложките източници, цитирани в изданието (р. 348–354), на личностите, народите, местата и субектите (р. 355–370)⁶.

След въведението (р. 1–13) се намира съдържанието на надписа (р. 26–84). Една дълга секция (р. 89–164) е посветена на точния коментар на текста. Коментарът е дело на шестима учени: редове 1–26 (§ 1–9) са коментирани от M. Cottier; редове 26–53 (§ 10–21) са коментирани от M. Crawford; редове 53–81 от J.-L. Ferrary (§ 22–33); редове 81–108 (§ 34–45) от O. Salomies; редове 109–133 (§ 46–57) от M. Worrie; накрая редове 133–155 (§ 58–63) са коментирани от B. Levick. За всеки отделен параграф се дискутират основните термини и се изследва тяхната проблематика, за да бъде обяснен по-пълно изборът на определени думи, които са сложени на мястото на празнотите. Често пъти се допуска невъзможността да се разберат някои откъси от текста, макар и коментаторите да използват новия прочит, представен в изданието. Във втората част на тома са поместени пет изследвания на експерти в конкретните материи⁷, които са вдъхновени от надписа и разглеждат различни въпроси. Библиографията на тези пет статии е само частично актуализирана след

---

⁴ Срещат се някои пропуски при цитирането на заглавията на трудовете на италиански език: *Reppublica* (р. 313), *dirritto, amministrazione* (р. 314), *criteria* (р. 320).

⁵ Някои липси: напр. *Cic. Saec. 6* и *prov. cons. 2.1.43*, цитирани на р. 191, не присъстват в индекса.

⁶ Срещат се някои малки неточности в текста: на р. 4 консултът от 75 пр.Хр. не е *C. Octavius*, а очевидно *L. Octavius*; на р. 55 при превода на ред 72 е пропусната средната скоба след [whatever]; на р. 185, н. 74 трябва да се разбира *Drew-Bear, 1972, p. 463–466*; р. 245, н. 38 – *Eck 1998b*; р. 267, н. 47 – *Brunt 1990b*.

⁷ Една шеста статия, представена на *Colloquium*, е публикувана отделно от DUNCAN-JONES, R. P. *Roman Customs Dues: a Comparative View.* – In: *Latomus*, Vol. 65, 2006, p. 3–16.

колоквиума през 1999 г. В частност, не се срещат цитирани две важни произведения относно публиканите – тези на L. Maganzani и на U. Malmendier⁸. Също така трябва да се цитират и някои други статии, които са вдъхновени от тази *lex* и изследват важни въпроси, отнасящи се до провинция Азия⁹.

В увода се открояват основните характеристики на документа, новите сведения, които той предоставя, и все още отворените въпроси, както и се коментира характерът на този закон (р. 5–8). Технически този документ може да бъде дефиниран като една *lex locationis* (р. 6), един договор, сключен от държавата в резултат на проведен публичен търг, но по-уместно е да го включим към категорията разпоредби, създадени от цензорите (*leges censoriae*). Към *lex censoria* ни насочва и означението, което се среща в текста в ред 98 (§ 41): *τεμειυτητικός νόμος*. Почти пълната липса на споменаването на цензорите сред магистратите, които издават допълнителните разпоредби, включени в съдържанието на закона, се обяснява с обстоятелството, че по времето на Цезар и на Сула има пропуски в избора на цензори. Освен това, като се започне от Август, самият принцепс е този, който поема цензурата или я поверява на лица, които са му приближени (р. 7). Текстът на закона оставя впечатлението, че в края на Републиката отговорността за държавните финанси, традиционно свързана с длъжността на цензорите, постепенно е поемана от консулите.

---

⁸ MAGANZANI, L. *Pubblicani e debitori d'imposta. Ricerche sul titolo editale De publicanis*. Torino, 2002, трябва да бъде разгледана що се отнася до инструментите за защита, които законът предоставя на публиканите (р. 45–55), и MALMENDIER, U. *Societas publicanorum. Staatliche Wirtschaftsaktivitäten in den Händen privater Unternehmer*, Köln ; Weimar ; Wien, 2002, по-специално S. 223 ff. относно организацията и структурата на дружествата на публиканите. Да се видят също така и статиите на MEROLA, G. D. *Il valore dei termini δημοσιώνης и τελώνης nel Monumentum Ephesenum*. – In: *Economia, amministrazione e fiscalità nel mondo romano*. Ricerche lessicali. Bari, 2004, p. 173–189; Id., *Il Monumentum Ephesenum e la struttura delle societates publicanorum*. – In: *Athenaeum*, Vol. 94, 2006, p. 123–133.

⁹ CAMPANILE, D. *L'infanzia della provincia d'Asia: l'origine dei conventus iuridici nella provincia*. – In: *Gli stati territoriali nel mondo antico*. A cura di C. Bearzot, F. Landucci, G. Zecchini. Milano, 2003, p. 271–288; Id., *I distretti giudiziari d'Asia e la data d'istituzione del distretto ellespontico*. – In: *Artissimum memoriae vinculum*. Scritti di geografia storica e di antichità in ricordo di Gioia Conta. A cura di U. Laffi, F. Prontera, B. Virgilio. Firenze, 2004, p. 129–142. За *Alessandria Troade* (Il. 103–105, § 44) вж. LAFFI, U. *La colonia augustea di Alessandria Troade*. – In: *Colonie romane nel mondo greco*. A cura di G. Salmeri, A. Raggi, A. Baroni. Roma, 2004, p. 151–164; Нови разсъждения вж. у MITCHELL, S. *The Treaty between Rome and Lycia of 46 BC (MS 2070)*. – In: *Papyri Graecae Schøyen: (PSchøyen 1)*. A cura di Rosario Pintaudi. Papyrologica Florentina, Vol. 35. Firenze, 2005, p. 163–258. Последната научна разработка относно *lex*, която ми е известна, е на SPAGNUOLO VIGORITA, T. *Contribuenti ed esattori nella lex portus Asiae*. – In: *Iuris Antiqui Historia*, Vol. 1, 2009, p. 135–153, където се спира в частност на таксите относно робите (Il. 98–99, § 41; Il. 117–120 и Il. 120–122, § 51 и 52).

Вътрешната хронология на документа поставя въпроси, що се отнася до т.нар. основен текст, който е предшестван от *praescriptum* (редове 1–7) и достига до ред 72 (разпоредбите, съдържащи се в § 1–30, не са датирани). Следват отделни разпоредби, които са допълвани от различните консули през годините, като се започне от 75 г. пр.Хр. (редове 72–84, §§ 31–36), за да се достигне до намесата на тримата *curatores*, определени от Нерон (62 г. сл.Хр.)¹⁰. Налице е един скок във времето между 72 и 17 г. пр. Хр. (редове 88–103, §§ 39–43), който се обяснява с размириците, свързани с гражданските войни и с вълненията във връзка с установяването на Принципата (р. 4). Разпоредбите, които следват непосредствено, а именно тези от 12, 7 и 2 г. пр.Хр., съвпадат с времевите интервали, предоставени на публиканите за изпълнението на договора им с държавата (пет години).

Учените, подготвили това ново издание (р. 8–10), възприемат хипотезата на първите издатели и на G. Merola¹¹ за едно създаване на окончателния текст на този митнически нормативен акт в три стадия. Първата версия съвпада с *lex Sempronia* на Гай Гракх, втората е датирана в годината на управление на консулите Луций Октавий и Гай Аврелий Кота – 75 г. пр.Хр. – първите магистрати, споменати в надписа (редове 73 и 75). Накрая една нова уредба е предвидена през 62 г. сл.Хр. от *curatores*, номинирани от Нерон, на базата на съдържанието от 75 г. пр.Хр. и на *pasqua perpetua*¹² на квестора на ерария Тит Домиций Децидиан. Авторите датират следователно основния текст към 75 г. пр.Хр., допускайки възможността консулите Луций Октавий и Гай Аврелий Кота в голяма степен да се съобразяват с по-древните разпоредби. Противоположно – С.

---

¹⁰ Основната характеристика на целия документ е, че осъвременяването на предходните разпоредби е осъществено чрез добавянето на нови без корекция и отмяна на старите (р. 10). Вж. по въпроса S. Mitchell на р. 173, р. 199, п. 122 и р. 200. По този въпрос вж. също така и RICHARDSON, J. S. *Old Statutes Never Die: a Brief History of the Abrogation*. – In: *Modus operandi. Essays in Honour of Geoffrey Rickman* (BICS Supplement 71). M. Austin, J. Harries, Ch. Smith (Eds.). London, 1998, p. 47–61.

¹¹ MEROLA, G. *Il Monumentum Ephesenum e l'organizzazione territoriale delle regioni asiatiche*. – In: *MEFRA*, Vol. 108, 1996, p. 263–297, по-специално 281 ss.; Id., *Autonomia locale governo imperiale. Fiscalità e amministrazione nelle provincie asiatiche*. Bari, 2001, p. 201 s.

¹² Относно противоречивия израз, използван от ред 5 (ἐπινομία διηνεκής) вж. разсъжденията на р. 95 s. (M. Cottier), р. 167, н. 2 (S. Mitchell), р. 211 (M. Corbier), р. 243 (G. D. Rowe) и на р. 273, н. 62 (D. Rathbone).

Nicolet¹³ и S. Mitchell в статията, съдържаща се в този том, твърдят че основният текст датира към самия момент на създаването на провинцията. И по-специално Mitchell (в частност р. 198–201) достига до заключението, че създаването на редове 11–71 (§ 1–30) трябва да се търси в първите години след създаването на провинция Азия, може би между 129 и 126 г. пр.Хр., и е дело на първия проконсул на Азия – Маний Аквиллий, или по-късно – през 123 г. пр.Хр. в епохата на *lex Sempronia*¹⁴.

На страници 11–12 се открива един списък на други нормативни актове, регулиращи събирането на митата, известни в епиграфиката. Повторното публикуване от Траян на един сенатусконсулт и на един едикт от периода на триумвиратите (SEG31 [1981], nr. 952), засягащ същността на митата и отнасящ се до преподаватели, софисти и лекари, изследван отново от U. Laffi с някои важни подобрения в прочита на текста¹⁵. Очаква се публикацията на Вирак Такмер за надписа от 87 реда, открит през 1989 г. в Андриаке в Ликия, която със сигурност ще улесни и подобри разчитането на някои части от документа от Ефес¹⁶.

Критичното издание на текста под ръководството на M. Cottier и C. V. Crowther се превръща в една нова аутопсия на епиграфския паметник. Изследователската работа започва през септември 2000, а през август 2003 г. повторно изследване е направено от M. Crawford и J. Reynolds, съпроводено с дигитализация на фотографиите и на отливките, взети на място, и с дискусиите, последвали Колоквиума, най-вече от една среща през юни 2002 г. Изданието е съпроводено от фотографии на надписа (р. X, 24 s., 42 s., 64 s., 86), към които се добавя в един случай (редове 1–26), фигура 3–4 на р. 24 s. и репродукцията на

---

¹³ NICOLET, C. Le Monumentum Ephesenum et la delimitation du portorium d'Asie. – In: MEFRA, Vol. 105, 1993, p. 929–959, и по-специално р. 955–959 (= Id., Censeurs et publicains. Économie et fiscalité dans la Rome antique. Paris, 2000, p. 367–384, особено 382–384).

¹⁴ За аргументите, приведени от Mitchell, вж. по-долу. Изглежда че на хипотезата на Mitchell съответства и мнението на G. D. Rowe (р. 238).

¹⁵ LAFFI, U. L'iscrizione di Efeso sui privilegi di insegnanti, sofisti, medici (I. Ephesos, 4101). – In: *Studi ellenistici XIX*. A cura di B. Virgilio. Pisa, 2006, p. 453–521. Едиктът на триумвирата е цитиран също така и на р. 240, 245, 272, н. 60 и 275, н. 67, без да се споменава работата на Laffi.

¹⁶ Предварителни сведения и кратко представяне на текста вж. у TAKMER, B. *Lex Portorii Provinciae Lyciae*. Ein Vorbericht über die Zollinschrift aus Andriake aus ernerischer Zeit. – In: *Gephyra*, Vol. 4, 2007, p. 65–188; Id., *Lex Portorii Provinciae Lyciae*. The Customs Law from Andriake. – In: *Acts of the 13th International Congress of Greek and Latin Epigraphy*. Oxford, 2–7 September 2007. Oxford, 2007, p. 65 s.

направените отливки. На р. 16–18 се намира едно внимателно описание на камъка и на разположението на текста (страници, размер на буквите, междуредия). Разликите с първото издание, открояващи се за всеки ред в критичния коментар, са многобройни и откриваеми в много случаи, но помагат за по-доброто разбиране на текста. От друга страна, различни предложения по отношение на липсващите думи са направени от други учени в хода на дискусиите относно текста¹⁷.

Следователно изданието е препоръчително поради своята изключителна прецизност и ценно поради новите изследвания и новите предложения за прочит на липсващите части. То определено превъзхожда *editio princeps* на Engelmann и Knibbe. Още повече считам, че този труд може да бъде отправна точка за по-нататъшни изследвания, но мисля че не може да бъде подобрен от едно ново преразглеждане на камъка, който в момента се намира в двора на археологическия музей в Селджук¹⁸. Единствената бележка по заслуга на предишното издание е повторното избягване на паразитната йота, която се появява в редове 11, 12, 13 (два пъти), 14 (забелязана от първите издатели), 46, 69, 74, 87, 88, 95, 114 и 127. В действителност паразитната йота се е запазила в текста, доколкото представлява лингвистичен феномен и свидетелство за състоянието на езика в тази епоха и не е коригирано, все едно че става въпрос за грешка на каменоделеца¹⁹.

Коментарите (критичният апарат), които се възприемат сравнително лесно, не обръщат внимание на някои предложения за прочит, направени в статиите, събрани във втората част на книгата, в частност от S. Mitchell. Това е

---

¹⁷ Прямо изданието, разпространено по време на Colloquium, и налично у MEROLA, G. *Autonomia locale*, cit., p. 221–231 (“Appendic” IV), са направени крачки напред.

¹⁸ Сигнал за влошаване състоянието на камъка се дава от невъзможността за прочит на някои части от текста от страна на новите издатели, като се направи сравнение с първото издание: вж.: например ред 72 (р. 54), където първите издатели четат все още втората йота от $\delta\iota\theta\sigma\theta\upsilon\alpha\iota$; освен това в критичните бележки на ред 112 (р. 70): “καί is now lost on the stone, but was read by edd. pr.”.

¹⁹ Според ROBERT, L. et ROBERT, J. *La Carie. Histoire et géographie historique avec le recueil des inscriptions antiques*. Vol. 2. Le plateau de Tabai et ses environs. Paris, 1954, p. 12: “l’iota parasite ne doit pas être supprimée comme s’il était une faute de ciseau du lapicide”. Вж. също така и ROBERT, L. Review of F. G. Maier. *Griechische Mauerbauinschriften 1. Texte und Kommentar* (Heidelberg 1959). – In: *Gnomon*, Vol. 42, p. 583; Според ROBERT, L. et ROBERT, J. – In: *Bulletin épigraphique*, 1971, nr. 668, p. 523, които обръщат внимание, че йотата е паразитна “frequent a partir du Ier siècle a. C.”; новите издатели на *lex portorii Asiae* общо взето потвърждават, че “redundant iota adscript reflects a general tendency in the first century AD” (p. 18).

една характеристика на тома, която се разкрива от самите издатели (р. 12) и може да обърка читателите, които трябва да правят сравнение между публикувания в изданието текст и предложенията, направени в статиите накрая.

От друга страна това свидетелствува колко много са отворените проблеми въпреки многото години на задълбочено изследване и дебати относно *lex portorii Asiae*. Ще дам някои примери. В началото липсата на ред 23 Mitchell (р. 171), подобно на първите издатели, предлага да се запълни като се постави λιμέσι вместо τόποις, но това предложение не е отбелязано в критичния апарат, а само в коментара на M. Cottier на р. 111. На края на ред 91 (р. 60) издателите виждат върху камъка отрицателната частица, която не е налична в първото издание в изречението *εἴ μὴ αὐταῖ ἀγοραὶ εἴσιν*. Този нов прочит не е включен в превода на английски и в съответната версия на английски (вж. коментара на откъса на р. 138 s., направен от O. Salomies). На липсата в ред 92 Mitchell предлага слагането на *αἰτινές τέ* (р. 195; cf. р. 139); в началото на ред 94 *αἰτινές τέ έκτος των* (р. 196) – един изключително дълъг израз за това празно място: тези предложения не са възприети от критичния апарат.

Пред гръцкия текст се намират преводите на английски и версията на латински, направени от M. Crawford. И в този случай, както в този на критичния апарат, някои избрани възможности се различават от направените от други автори в този том. На ред 2 преводачът представя една интерпретация за празното място (“on the first floor?”), което не присъства в критичния апарат, а е само загатнато в коментара на M. Cottier на р. 92²⁰ s. На 10 ред (р. 31) се превежда “it is obligatory for a censor or consul”, но това би било единственото свидетелство в целия нормативен акт за ролята на цензорите в провеждането на търговете за азиатските мита (вж. M. Cottier на р. 105). Подобно, в латинския вариант на текста се срещат някои избрани изрази, които не могат да бъдат споделени²¹. На редове 27, 89, 92 и 94 (виж също така и ред 69) Crawford превежда *έθνη, δήμοι* като *tribus, vici*; все пак, Salomies (р. 138) предлага *nationes, populi*, дори и “*nationes* is questionable” (Knibbe 2000, 166, translates *gentes*). От своя страна Mitchell (р. 184–186) настоява, че редакторите на *lex portorii* държат

²⁰ Вж. също така и наблюденията на M. Corbier на р. 214.

²¹ Версията на латинския се различава по много показатели от тази KNIBBE, D. ‘Lexportorii Asiae’. Versuch einer Wiedergewinnung des lateinischen Originaltextes des Zollgesetzes der römischen Provinz Asia (νόμος τέλους Ασίας). – In: *JOAI*, Vol. 69, 2000, р. 147–173.

сметка за конститутивните елементи на *koinon* в описанието на провинция Азия. За този учен, *demoi* и *ethne* съответстват на оригиналната латинска класификация на общностите в провинцията *populi et gentes*²². На ред 116 би било добре да се остави изречението с титулатурата на peregrinския претор в пълната форма, която е засвидетелствана от епиграфските източници и е в съответствие с гръцкия текст: *praetori qui inter cives et peregrinos ius dicit*²³. На ред 129 § 57 “in the common name of Asia” не изглежда един превод, който е във връзка с *koinon* на Азия²⁴.

Сред петте статии, представени в изданието, трудът на S. Mitchell²⁵ се отличава със задълбочеността и пълнотата на анализите си, засягащи различни аспекти на надписа. В статията са посочени географските означения, началните етапи от установяването на римската власт в провинция Азия, очертани са нейните граници, обърнато е внимание на ролята на *conventus* в събирането на митото (р. 193–197) и целите на митническия закон. Mitchell правилно отбелязва, че митническият регламент е валиден само за територията на провинция Азия (р. 167–169). Препратките към ред 8 за териториите на Кападокия, Галация и Витиния посочват независими региони, намиращи се на източните граници на Азия, а не римски провинции. Отново в ред 8, наличието на имената на градовете Византион и Халкедония се обяснява с тяхното владение на територии, в които има митнически станции по Босфора, принадлежащи към провинция Азия (тази теза не е възприета от M. Crawford²⁶). Заключение е, че провинция Азия в своите първи години включва територии и пристанища в южната част на Босфора и на Пропонтида, които по-късно ще станат част от провинция Витиния. Заключение е, че параграфи 2–6 са били съставени преди Витиния да стане провинция и следователно са датирани в първите години на провинция Азия (р. 198–201), а не към 75 г. пр.Хр. Дори Памфилия е възприемана за интегрална

²² Вж. MEROLA, G. *Autonomia locale*, cit., p. 186 ss., и наблюденията, направени от LAFFI, U. *Il trattato fra Sardi ed Efeso degli anni 90 a.C.* Pisa ; Roma, 2010, p. 35 s.

²³ По този въпрос препращам към моята статия: *Praetor qui inter peregrinos et cives ius dicit nel trattato tra Roma e i Lici (46 a.C.)*. – In: *Eparcheia, autonomia e civitas Romana. Studi sulla giurisdizione criminale dei governatori di provincia (11 sec. a.C. – 11 d.C.)*. A cura di D. Mantovani e L. Pellicchi. Pavia, 2010, p. 45–67.

²⁴ Вж. NICOLET, C. *Le Monumentum Ephesenum*, cit., p. 929, n. 2, p. 945, n. 35; p. 161 (B. Levick) e p. 274, n. 66 (D. Rathbone).

²⁵ MITCHELL, S. *Geography, Politics, and Imperialism in the Asian Customs Law*, cit., p. 165–201.

²⁶ Вж. p. 181, n. 53, p. 22 s. и предложението за празнотата в ред 9 на p. 28.

част от провинция Азия до 102 г. пр.Хр., когато се решава да се създаде едно ново управление в южна Анатолия за Марк Антоний (тази провинция е определена в източниците като Киликия: р. 190–192). Освен това списъкът на четирите пристанища на Памфилия (ред 26, § 9) принадлежи към периода на съставянето на закона, а не към ревизията му от 75 г. пр.Хр. Елементът, на базата на който може да се заключи според Mitchell, че основният текст отразява политико-географското положение на Мала Азия между края на II и началото на I в. пр.Хр. е фактът, че митническият закон не споменава в редове 7–72 една друга провинция в Мала Азия.

Трите статии, които следват, възприемат различни позиции относно начините и целите на публикуването на нормативния акт и като последица на финансовата политика, осъществявана от Нерон. Mireille Corbier²⁷ е вдъхновена от епиграфския текст, за да бъде анализирана дейността на *aerarium populi Romani* (по-късно *aerarium Saturni*, като се започне от Клавдий) и на договорите за изпълнение на обществени поръчки, а също така и на реформите от 44, 58 и 62 сл.Хр. *Monumentum Ephesenum* хвърля нова светлина относно магистратите, отговорни за ерария – преди 44 г. сл.Хр. ерарият е ръководен от двамата претори, от 44 до 56 г. сл.Хр. е администриран от двамата квестори (р. 209) и по отношение на техниките за събиране на митата (р. 216 ss.). Тит Домиций Децидиан *quaestor aerarii* (заемащ длъжността от декември 44 до ноември 47 г. сл.Хр.) се захваща със събирането на всички действащи *leges*, отнасящи се до *vectigalia*, които са събирани във всички провинции. Противоположно, комисията от тримата консулски *curatores vectigalium publicorum*²⁸, създадена през 62 г. сл.Хр., съставя *ἐπινόμια διηνεκῆ τελών Ἀσίας* (ред 5) после възпроизведени в надписа. В този момент Corbier поставя въпроса дали текстът на закона, изложен в Ефес, е официално копие, изпратено от Рим, или копие, съставено в Рим и изпратено поради искане на заинтересуваните. По негово мнение публикуването на този вид правна регулация е станало от централната власт в цялата империя (р. 216).

---

²⁷ CORBIER, M. The Lex Portorii Asiae and Financial Administration, cit., p. 202–235.

²⁸ Имената на тримата *curatores* са известни още от Tac. Ann. 15.18.3, а също така и от един надпис ILS 9484.

Rowe²⁹ се опитва да дефинира характера, формата и терминологията на *lex*, сравнявайки ги с други законови разпоредби, известни от епиграфските паметници. Освен това се обръща внимание на процеса на изработването на текста, субектите, които на практика го пишат, и по какъв начин е разпространен. За разлика от Corbier, Rowe приема, че публикуването на *lex portorii* не е пряка последица от едикта на Нерон от 58 г. сл.Хр., споменат от Tac. Ann. 13.50–51, доколкото във фрагментите от закона не са споменати разпоредбите от едикта, изброени от Тацит. Текстът е придобит от жителите на Ефес – става въпрос, казано с прости думи, за един официален документ, преведен в Ефес по инициатива на самите ефесяни (p. 246 s.).

Целта на D. Rathbone в *Nero's Reform of Vectigalia and the Inscription of the Lex Portorii Asiae* (p. 251–278) е именно да бъдат изследвани фискалните реформи на Нерон в светлината на новото свидетелство на *lex portorii Asiae*. Rathbone достига до заключението, че тези мерки не са отговор на една финансова криза, като се започне от пожара през 64 г. сл.Хр. и паниката от 68 г. сл.Хр. Според Rathbone няма никакво доказателство за финансова криза по време на управлението на Нерон, нито се определя централизация на финансовия контрол в ръцете на императора – обратно, доколкото твърди Corbier, реформите са част от една по-традиционна политика на „фискална честност“ като преимущество за елита на Рим и Италия. Новата оценка се ражда от едно повторно изследване на литературните източници, от което се извлича че традиционната визия за Нерон, който предприема систематично конфискуване на богатствата на частните лица за да се справи с големите разходи, е повлияна от страниците на Дион Касий. Реформите на *vectigalia*, и в частност тези за от 58 г. сл.Хр. с въвеждането на едикта, известен от Тацит (вж. p. 261–267), не представляват опит за увеличаване на приходите в държавата, а за ограничаване на нарушенията в събирането им от страна на *societates publicanorum* и са част от една политическа пропаганда, убеждаваща обществеността, че публичните вземания са под контрол, и че Нерон е готов да премахне несправедливите данъци. Едиктът води до публикуването на *lex portorii*

---

²⁹ ROWE, G. D. – In: *The Elaboration and Diffusion of the Text of the Monumentum Ephesenum*, p. 236–250.

Asiae с цел не да се увеличат приходите, а да се завърши осъвременяването на нормативните актове, уреждащи непреките данъци през 58 г. сл.Хр.

Накрая, в последната статия O. van Nijf³⁰ има за цел да реконструира социалната роля на публиканите и представата, която самите те създават за себе си, спирайки се по-специално на персонала на по-ниско ниво, който работи за *societates publicanorum*. Той отбелязва, че в литературните източници публиканите са рядко споменавани, и че когато се намира някакво свидетелство за тях, то има негативна конотация, която е плод може би на предразсъдъци или някаква идеология. Първата част на статията изброява различните видове служители в митническите станции (The Bureaucracy; Customs Houses and Staff) и процедурата по събирането на митата (Procedures; Control and Collusion). Само във втората част на разработката, чрез изследването на епитафиите, надписите в чест на някого и папирусите, се прави опит да се разкрие представата, която самите публикани създават за себе си и за своите служители. Заключителните разсъждения подчертават тяхната лоялност към системата на римското държавно управление и съзнанието им че са уважавана социална група, която лесно може да бъде идентифицирана. В "Appendix" (p. 306–311) авторът представя накрая един списък на отделни лица, посочени в източниците, и упражняващи дейност, свързана със събирането на митата в провинция Азия.

В заключение следва да се отбележи, че изданието трябва да бъде оценено поради своята практичност и лекота на възприемане на материала, което позволява бърз и лесен прочит на отделните редове от текста на надписа, които интересуват читателя. Книгата определено представлява един необходим работен инструмент за всеки, наел се с изучаването на историята на Древна Мала Азия.

---

³⁰ Van NIJF, O. The Social World of Tax Farmers and Their Personnel, p. 279–311.